

Сторінки історії

УДК 016:616.89

І.П.Дишук

ПРОФЕСОР ТАТАРЕНКО НІНА ПАВЛІВНА – ЗАСНОВНИК КАФЕДРИ ПСИХІАТРІЇ ТА ЇЇ ЗАВІДУВАЧ (1945-1951) ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО ІНСТИТУТУ (ДО 110-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Кафедра нервових хвороб, психіатрії та медичної психології ім. С.М.Савенка (зав. – В.М.Пашковський)
Буковинського державного медичного університету, м. Чернівці

Резюме. На підставі наукових джерел та спеціальної літератури наведені біографічні дані та творча діяльність професора Н.П.Татаренко – відомого вітчизняного психіатра, представника патофізіологічного на-

пряму в психіатрії, засновника кафедри психіатрії Чернівецького державного медичного інституту.

Ключові слова: біографічні дані, науковий доробок, патофізіологія психічних розладів.

У жовтні 2010 року виповнюється 110 років від дня народження доктора медичних наук, професора Ніни Павлівни Татаренко – відомого вітчизняного вченого, представника патофізіологічного напрямку в психіатрії, учениці, послідовника і соратника академіка АН УРСР Віктора Павловича Протопопова. Науковий доробок Ніни Павлівни в галузі клініки і патофізіології психічних розладів отримали високу оцінку в нашій країні та за кордоном [1-8].

Н.П.Татаренко народилася 23 жовтня 1900 року в м. Богучар Воронежської області в сім'ї педагогів: батько – вчитель гімназії, мати – вчитель музики. Після успішного закінчення Валуйської жіночої гімназії вона в 1917 році вступила до Харківського медичного інституту (тоді – Харківський медичний жіночий інститут), який закінчила в 1924 році.

У той час завідувачем кафедри психіатрії (1917-1922 рр.) був учень В.М.Бехтерева професор К.І.Платонов – видатний спеціаліст у галузі

неврозів та психотерапії, автор монографії „Слово как физиологический и лечебный фактор”. У 1923 році кафедру очолив відомий учень В.М.Бехтерева та І.П.Павлова академік В.П.Протопопов, автор фундаментальних досліджень у галузі фізіології та патофізіології вищої нервової діяльності (ВНД), патофізіології шизофренії та маніакально-депресивного психозу. Ці два видатних учених – психіатри вплинули на вибір спеціальності і напрямку наукових досліджень Н.П.Татаренко [5, 6].

Після закінчення лікувального факультету медичного інституту Н.П.Татаренко працювала лікарем-стажистом у Чорноморській лікарні міста Новоросійська та в психоневрологічній лікарні м. Харкова (Сабурова дача). З 1925 по 1928 рр. Н.П. Татаренко – аспірант кафедри психіатрії Харківського медичного інституту, яку очолював академік АН УРСР В.П.Протопопов. Вже тоді вона проявила свій талант у науково-дослідницькій діяльності.

Після закінчення аспірантури Ніна Павлівна впродовж кількох років працювала завідувачем гострого психіатричного відділення і одночасно асистентом Українського державного інституту клінічної психіатрії та соціальної психогієни, який створений у 1926 році на базі Харківської психоневрологічної лікарні (Сабурова дача) [7, 8].

В організованій у 30-х роках Українській психоневрологічній академії Н.В.Татаренко працювала старшим асистентом (1932-1935 рр.), старшим науковим співробітником. Упродовж 1935-1941 рр. працювала старшим науковим співробітником Українського науково-дослідного психоневрологічного інституту, одночасно була завідувачем психіатричної клініки і консультантом наукової частини цього інституту. У 1935-1936 рр. і в 1941 р. Н.П.Татаренко очолювала кафедру психіатрії Полтавського медичного інституту.

У 1936 році ВАК при Раді Міністрів СРСР затвердила Н.П.Татаренко у вченому ступені кандидата медичних наук без захисту дисертації за сукупністю наукових праць. На той час нею опубліковано 13 фундаментальних наукових праць [8].

У період Великої Вітчизняної війни Ніна Павлівна знаходилася в евакуації в м. Кзил-Орда (Казахська РСР), де очолювала військово-експертне відділення Республіканської психіатричної лікарні та одночасно була консультантом військового госпіталю. Після звільнення м. Харкова від німецьких загарбників Н.П.Татаренко очолювала психіатричну клініку Українського науково-дослідного психоневрологічного інституту (1943-1945 рр.) [1, 8].

Н.П.Татаренко 31 липня 1945 року, на той час вже відомий клініцист і патофізіолог, наказом Всесоюзного комітету у справах вищої школи при Раді Народних Комісарів СРСР за №2030-к затверджена на посаді в.о. завідувача кафедри психіатрії Чернівецького державного медичного інституту. Н.П.Татаренко 20 вересня 1945 року обрана завідувачем кафедри психіатрії Чернівецького медичного інституту. На цій посаді вона працювала до 1951 року. За короткий час Ніна Павлівна зуміла організувати кафедру, навчальну, наукову та лікувальну роботу. Під її керівництвом і при особистій участі здійснювалось становлення психіатричної допомоги населенню Чернівецької області. Основну увагу вона приділяла підготовці лікарів-психіатрів, їх удосконаленню, наданню консультативної допомоги душевно хворим. Основними науковими напрямками кафедри були дослідження патофізіологічних механізмів розвитку психопатологічних явищ у хворих на психічні розлади ендogenous та екзогенного характеру та в осіб пізнього віку [3, 4].

Наукові інтереси Ніни Павлівни досить широкі і різноманітні. Вона розробляла проблеми шизофренії, фантомних явищ у ампутованих, гострих психічних розладів при судинних захворюваннях, іпохондричних і нав'язливих станів, дієнцэфальних розладів і т.п. Нею виконана низ-

ка робіт, присвячених патофізіологічному аналізу психопатологічних явищ [10-12].

У 1947 році Н.П.Татаренко захистила докторську дисертацію на тему „К психопатологии фантомных явлений у свежеемпутированных”, в якій вперше провела клінічний і патофізіологічний аналіз і класифікацію фантомних явищ. У цій праці вперше представлена патофізіологічна теорія фантома, яка розглядала останній як результат інертності гальмівного процесу у відповідних аналізаторах кори головного мозку. Робота мала велике теоретичне і практичне значення, оскільки в післявоєнні роки питання фантомних явищ були однією із актуальних проблем радянської медицини. У 1948 році Н.П.Татаренко затверджена у вченому званні професора. У 1952 році Н.П.Татаренко опублікувала монографію „К психопатологии и патофизиологии фантома свежеемпутированных”, в якій дана глибока патофізіологічна трактовка фантома і рекомендовані шляхи терапії [9].

Усі наукові праці професора Н.П.Татаренко за напрямом можуть бути поділені на три групи :

- клінічно-експериментальні дослідження;
- клінічні роботи;
- наукові праці, присвячені питанням лікування хворих на психічні розлади і організації психіатричної допомоги.

Клінічно-експериментальні дослідження розкривали умовно-рефлекторні механізми психічних розладів. Доцільно відмітити, що перша наукова праця Н.П.Татаренко „Рефлекторные механизмы у больных шизофренией” (1928) розкрила патофізіологію вищої нервової діяльності у хворих на шизофренію. Ця робота є класичною. Вона заклала основу павловського напрямку в радянській психіатрії.

Достоїнством клінічно-експериментальних робіт Н.П.Татаренко та її співробітників є комплексність вивчення хворого, яка виражалася в одночасному, а в ряді випадків – одномоментному дослідженні клініки, умовних і безумовних рефлексів. Такий комплексний підхід дослідження хворого дозволив, з одного боку, значно розширити „патофізіологічну канву” клінічних проявів психопатології, а з другого – надала можливість лікарю-психіатру застосовувати параклінічні методи для об'єктивної оцінки динаміки хвороби, що сприяло своєчасній корекції лікувального процесу.

Клінічні наукові праці Н.П.Татаренко присвячені найменш вивченим питанням психіатрії і споріднених з нею інших нейронаук. Вивчалися розлади мовлення у хворих на шизофренію з позицій учення І.П.Павлова про ВНД. У роботах про механізми розвитку реактивних психічних розладів та неврозів, особливості їх клініки та динаміки показано роль фазових станів у виникненні „хворобливих пунктів” у корі головного мозку [10]. Ніна Павлівна детально описала клініку онейроїдних станів. Немало наукових праць

присвячено питанню патофізіологічних механізмів при іпохондрії, паранойї, шизофренії.

Не втратили свого значення наукові праці професора Н.П.Татаренко, які присвячені лікуванню та реабілітації хворих на психічні розлади та організації психоневрологічної допомоги. Ці роботи висвітлюють лікування хворих на шизофренію та психічні розлади в пресенільному віці тривалим сном. Проведено раціональне патофізіологічне обґрунтування та диференційне застосування цього методу. Значна кількість наукових праць розкриває ефективність трудотерапії та організації трудових профілакторіїв для душевно хворих.

Перу професора Н.П.Татаренко належить 139 наукових праць. Н.П.Татаренко – талановитий вихователь молодих лікарських, наукових та педагогічних кадрів. Під її керівництвом і за її консультації виконано 33 кандидатських і 6 докторських дисертацій.

Лекції та практичні заняття професора Н.П.Татаренко завжди були цікавими не тільки для студентів, але й для лікарів. Вони відзначалися глибиною викладення фактів, легкістю для сприймання, а демонстрації хворих на лекціях вдало доповнювали їх зміст. Ніна Павлівна вміла запалити факел знань у студентів, молодих лікарів і прищепити в них живий щирий інтерес до психіатрії.

Ніні Павлівні притаманні високі особистісні і громадські якості, її діяльність є прикладом для наслідування. Професор Н.П.Татаренко вела активну громадську роботу. Обиравалася депутатом Верховної Ради УРСР і Чернівецької міської ради. Вона була заступником голови Правління Чернівецького товариства невропатологів і психіатрів, членом Правління Українського і Всесоюзного товариства невропатологів і психіатрів. Упродовж багатьох років професор Н.П.Татаренко була членом редакційної ради „Журнала невропатологи и психиатрии им. С.С.Корсакова”. Досконало володіла німецькою, французькою, англійською мовами.

Н.П.Татаренко за багатолітню плідну наукову, педагогічну, лікарську і громадську діяльність присвоєно звання заслуженого діяча науки України. Її заслуги відмічені багатьма урядовими нагородами, у тому числі орденом Трудового Червоного Прапора.

Професор Н.П.Татаренко була фундатором психіатричної допомоги населенню Буковини, упродовж роботи в Чернівецькому державному медичному інституті надавала велику практичну допомогу лікарям-психіатрам Чернівецької обласної психіатричної лікарні, а згодом – психіатрам психіатричних лікувальних закладів України. Під її керівництвом проводилися республіканські наукові конференції, декадникі, наради з питань організації психіатричної допомоги в Україні.

Професор Н.П.Татаренко внесла величезний вклад у розвиток психіатричної науки і практики України. Її принциповість, цілеспрямованість, широта наукових інтересів та оригінальність мис-

лення, сумлінність, наполегливість у праці є гарним прикладом для молоді, яка присвятила себе психіатричній науці.

Без сумніву, творча біографія і наукові досягнення доктора медичних наук, професора Ніни Павлівни Татаренко мають колосальний інтерес для історії вітчизняної науки.

Література

1. Ніна Павловна Татаренко (К 80-летию со дня рождения) // Ж. невропатол. и психиатр. им.С.С.Корсакова. – 1981. – Т. 81, № 6. – С. 936-937.
2. Волошин П.В. История Украинского научно-исследовательского института клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии / П.В. Волошин // История украинской психиатрии. Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы №15 (Сабуровой дачи); под общ. ред. И.И. Кутько и П.Т. Петрюка. – Харьков, 1994. – Т. 1. – С. 3-7.
3. Дишук І.П. До історії кафедри психіатрії Чернівецького медичного інституту / І.П. Дишук // История украинской психиатрии. Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы № 15 (Сабуровой дачи); под общ. ред. И.И. Кутько и П.Т. Петрюка. – Харьков, 1994. – Т. 1. – С. 44-45.
4. Наукові здобутки вчених-психіатрів Буковинського краю / І.П. Дишук, С.М. Русіна, Р.І. Рудницький, В.І. Курик // Бук. мед. вісник. – 2010. – Т. 14, № 2 (54). – С. 153-155.
5. Крижанівський О.В. Видатний вклад школи академіка В.П.Протопопова в розвиток української психіатрії / О.В. Крижанівський, Л.О. Крижанівська // История украинской психиатрии. Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы № 15 (Сабуровой дачи); под общ. ред. И.И. Кутько и П.Т. Петрюка. – Харьков, 1994. – Т. 1. – С. 13-17.
6. Кузнецов В.Н. Патофизиологическая школа академика В.П. Протопопова в украинской психиатрии / В.Н. Кузнецов // История украинской психиатрии. Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы №15 (Сабуровой дачи); под общ. ред. И.И. Кутько и П.Т. Петрюка. – Харьков, 1994. – Т. 1. – С. 82-85.
7. Кутько И.И. К истории организации Украинского государственного института клинической психиатрии и социальной психогигиены / И.И. Кутько, В.М. Козидубова, П.Т. Петрюк // История украинской психиатрии. Сборник

- научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы №15 (Сабуровой дачи); под общ. ред. И.И. Кутько и П.Т. Петрюка. – Харьков, 1994. – Т. 1. – С. 95-97.
8. Кутько И.И. Профессор Нина Павловна Татаренко – известный отечественный психиатр / И.И. Кутько, П.Т. Петрюк, О.П. Петрюк // Вісн. психіатрії та психофармакотерапії. – 2005. – № 2 (8). – С. 148-152.
9. Татаренко Н.П. К психопатологии и патофизиологии фантома свежеемпутированных / Татаренко Н.П. – К.: Госмедиздат, УССР. – 1952. – 155 с.
10. Татаренко Н.П. Некоторые вопросы патогенеза и клиники неврозов / Н.П. Татаренко // Неврозы. – Харьков, 1974. – С. 104-106.
11. Татаренко Н.П. Клинико-физиологические обоснования психотерапии дизэнцефального синдрома / Н.П. Татаренко, Н.К. Липгарт // Врач. дело. – 1974. – № 7. – С. 103-106.
12. Татаренко Н.П. Исследование некоторых физиологических механизмов у больных шизофренией при острых состояниях, ремиссиях и рецидивах / Н.П. Татаренко, А.Л. Гусов, С.И. Павловский // Неврология и психиатрия. – К., 1978. – Вып. 7. – С. 70-72.

**ПРОФЕССОР ТАТАРЕНКО НИНА ПАВЛОВНА – ОСНОВАТЕЛЬ
КАФЕДРЫ ПСИХИАТРИИ И ЕЁ ЗАВЕДУЮЩАЯ (1945-1951)
ЧЕРНОВИЦКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО МЕДИЦИНСКОГО ИНСТИТУТА
(К 110-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ)**

И.П.Дишук

Резюме. На основании источников специальной литературы приведены биографические данные и научная деятельность профессора Н.П.Татаренко – известного отечественного психиатра, ученого, представителя патофизиологического направления в психиатрии, основателя кафедры психиатрии Черновицкого государственного медицинского института.

Ключевые слова: биографические данные, научный потенциал, патофизиология психических расстройств.

**PROFESSOR TATARENKO NINA PAVLIVNA – THE FOUNDER OF THE
DEPARTMENT OF PSYCHIATRY AND ITS HEAD (1945-1951)
OF CHERNIVTSI STATE MEDICAL INSTITUTE
(IN COMMEMORATION OF THE 110TH ANNIVERSARY OF HER BIRTH)**

I.P.Dyshchuk

Abstract. On the basis of scientific sources and special literature the biographical data and the creative activity of Professor N.P. Tatarenko – an outstanding domestic psychiatrist, a representative of the pathophysiological trend in psychiatry, the founder of the Department of Psychiatry of Chernivtsi State Medical Institute are presented.

Key words: biographical data, scientific achievements, pathophysiology of psychiatric disorders.

Bukovinian State Medical University (Chernivtsi)

Рецензент – доц. В.Е.Кардаш

Buk. Med. Herald. – 2010. – Vol. 14, № 4 (56). – P.179-182

Надійшла до редакції 1.07.2010 року